

Olsztyn, dn. 25.04.2017 r.

Prof. dr hab. Arkadiusz Żukowski
Instytut Nauk Politycznych
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
w Olsztynie
e-mail: arkadiusz.zukowski@uwm.edu.pl

Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Miguela Naueye, pt. „Prezydent w systemie politycznym Republiki Angoli w latach 1992 – 2010” (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Wydział Politologii, Lublin 2017, ss. 317, promotor prof. UMCS, dr hab. Wojciech Sokół)

Współczesne zagadnienia polityczne Afryki rzadko są przedmiotem prac na stopień naukowy. Dlatego też z zadowoleniem należy odnotować próbę ukazania pozycji i roli prezydenta w systemie politycznym Republiki Angoli, zwłaszcza że jest to próba udana.

Krótki tytuł rozprawy w sposób syntetyczny zawiera problem badawczy. Uzasadnienie wyboru jej tematu jest w pełni przekonujące, a przede wszystkim istotne z punktu widzenia poznania naukowego. W Polsce system polityczny Republiki Angoli nie był przedmiotem rozpraw naukowych¹, nie często kwestia tytułowa rozprawy była przedmiotem analiz na świecie.

Cel podstawowy rozprawy wynika z jej tytułu. Cele szczegółowe są precyzyjnie przedstawione, a później są przedmiotem analizy.

Autor stawia sześć pytań badawczych, na które stara się z powodzeniem odpowiedzieć:

1. Jaka jest specyfika i uwarunkowania współczesnej Angoli?
2. Jaka była geneza i fazy rozwoju systemu politycznego Angoli?
3. Jaka była rola przywództwa prezydenckiego we współczesnej historii politycznej Angoli?

¹ Jedynie przygotowano doktorat dotyczący systemu partyjnego tego państwa (stan badań sprzed 10 lat), zob.: Hermenegildo Manuel Avelino, *Kształtowanie się systemu partyjnego w Republice Angoli*

4. Czy wybory prezydenckie w Angoli mają charakter rywalizacyjny?
5. Jaka była dynamika statusu polityczno-konstytucyjnego prezydenta Angoli i adekwatność tych zmian dla demokratyzacji i rozwoju państwa?
6. W jaki sposób zaplecze instytucjonalne, polityczne i biznesowe wpływa na utrzymanie silnej prezydentury w Republice Angoli?

Autor stawia uzasadnioną tezę, że system polityczny Republiki Angoli skoncentrowany jest wokół silnej prezydentury.

W oparciu o tę tezę sformułował cztery dojrzałe hipotezy badawcze:

Pierwsza hipoteza zakładała, że uwarunkowania najnowszej historii politycznej Angoli, w tym uwarunkowania czasu wojny domowej oraz wpływy zewnętrzne, sprzyjały silnemu przywództwu prezydenckiemu oraz implikowały jego znaczącą rolę w systemie politycznym.

Drugą hipotezą było przypuszczenie, że dotychczasowe wybory prezydenckie miały jedynie częściowo rywalizacyjny charakter, a przede wszystkim legitymizowały władzę polityczną na arenie wewnątrz krajowej i międzynarodowej oraz stabilizowały sytuację polityczną.

Trzecia hipoteza brzmiała: „Niezależnie od zmian systemów rządów i formalnych kompetencji prezydenta stałym elementem państwowości angolańskiej była silna prezydentura. Dążenie do jej utrzymania wydaje się ważniejsze od realizacji postulatów demokratyzacji systemu politycznego”.

Z kolei ostatnia hipoteza zakładała, że wpływ na silną pozycję prezydenta mają rozwiązania ustrojowe oraz rozbudowane zaplecze instytucjonalne, polityczne i biznesowe prezydenta.

Ramy czasowe rozprawy dotyczą instytucji prezydenta w Republice Angoli przede wszystkim w latach 1992-2010, ale Autor znacznie wykracza poza nie. Przywołuje doświadczenia związane z instytucją prezydenta w Ludowej Republice Angoli po 1975, a także analizuje instytucję prezydenta tego państwa w ostatnich latach, w tym wybory parlamentarne i prezydenckie z 2012 roku.

W rozwiązywaniu problemu badawczego Autor zastosował tradycyjne podejście teoretyczno-metodologiczne (podejście instytucjonalne w badaniu struktur i sposobu

działania instytucji politycznych). Kluczowym było zastosowanie analizy instytucjonalno-prawnej. Poza tym wykorzystano w dużym zakresie metodę komparatystyczną i historyczną. Nieodzownym było sięgnięcie do analizy systemowej. Nie bez znaczenia było posłużenie się techniką obserwacji oraz wywiadami. Dopelnieniem było wykorzystanie metod ilościowych (wskaźniki siły prezydenta oraz innych instytucji politycznych na podstawie koncepcji M. Fisha i M. Kroeniga, indeksu Frye'a, indeks Shugarta i Careya oraz indeks Metcalfa). Podsumowując, Autor w procesie badawczym wykorzystał adekwatne podejścia teoretyczne i metodologiczne.

Kwestie definicyjne zostały w rozprawie rozstrzygnięte prawidłowo (np. definicja systemu politycznego).

Konstrukcja rozprawy jest dostosowana do badanej problematyki. Składa się z sześciu problemowych rozdziałów. Należy też docenić właściwe tytuły rozdziałów. Wewnętrzna struktura rozdziałów jest zróżnicowana, a jej asymetria wynika z wagi poszczególnych rozdziałów (najbardziej rozbudowaną strukturę wewnętrzną posiadają rozdziały V. (sześć podrozdziałów) i VI. (pięć podrozdziałów), co w pełni jest uzasadnione merytorycznie. W skład rozprawy wchodzi także: Wstęp, Zakończenie, Bibliografia, Spis rysunków, Spis tabel, Spis wykresów i schematów, Streszczenie i Summary.

Rozdział I. pt. „Geneza i uwarunkowania współczesnej Angoli” ma charakter wprowadzający. Z dużą kompetencją przedstawiono najważniejsze kwestie historyczne i współczesne związane z powstaniem Republiki Angoli (geografia, w tym zasoby naturalne; demografia, w tym struktura etniczna i wiekowa; kwestie społeczne, gospodarcze i międzynarodowe które wpłynęły na powstanie tego państwa jak i jego ewolucję po 1975 roku).

Autor słusznie podkreśla, że społeczeństwo Republiki Angoli jest bardzo zróżnicowane kulturowo, etnicznie, językowo i cywilizacyjnie. Dochodzi do tego rozwarstwienie społeczne i ekonomiczne. Ważnym było podkreślenie wpływu Portugalii (Europy) na kulturę angolską (język portugalski i katolicyzm). Koniecznym było ukazanie uwarunkowań historycznych (w tym nawet przedkolonialnych), w tym związanych z najdłużej trwającą w XX wieku wojną domową na świecie. Wartościowe fragmenty dotyczą rozpatrywania państwowości

Angoli (*notabene* niepodległość została proklamowana 11 listopada 1975 roku) w świetle teorii państwa i praktyki politycznej. Równie ważnym było uwzględnienie otoczenia zewnętrznego Angoli – miejsca tego państwa w systemie międzynarodowym (w tym stosunki z najważniejszymi partnerami).

W Rozdziale II. pt. „Geneza i specyfika systemu politycznego Republiki Angoli” syntetycznej charakterystyce poddano tamtejszy system polityczny w latach 1975-2010, uwzględniając przy tym dokonujące się zmiany w sferze społeczno-politycznej, ekonomicznej i kulturowej.

Kompetentnie przedstawiono alternatywne wizje ustrojowe, fazy rozwoju politycznego Angoli oraz odmienności od klasycznych systemów rządów. Pozytywem jest ukazanie systemów rządów w Republice Angoli z perspektywy porównawczej.

Rozdział III pt. „Przywództwo prezydenckie w Angoli” dotyczy analizy tego zjawiska, a właściwie fenomenu przywództwa prezydenckiego jako jednego z rodzajów przywództwa politycznego. Wieloaspektowo przedstawiono uwarunkowania instytucjonalne i osobowościowe dotychczasowych dwóch prezydentów Angoli (Agostinho Neto oraz José Eduardo dos Santosa).

Uchwycono ewolucję pozycji prezydenta, poczynając od systemu rządów prezydenckich systemu jednopartyjnego (MPLA) i modelu gospodarki planowanej, a kończąc na szerokich prerogatywach prezydenta, w systemie pluralizmu partyjnego i gospodarki rynkowej zapisanymi w konstytucji z 2010 roku.

Wysoko merytorycznie należy ocenić Rozdział IV. pt. „Rywalizacja wyborcza w Republice Angoli – mechanizmy i efekty polityczne”. Po odpowiednim wprowadzeniu (kwestie polityczne Angoli, ogólna problematyka wyborcza) zaprezentowano najważniejsze elementy prawa wyborczego. Pożądanym było ukazanie ewolucji systemu wyborczego tego państwa oraz podstaw prawnych jego funkcjonowania – konstytucje, zwłaszcza z 2010 roku i ustawy wyborcze (usystematyzowane w tabeli nr 2, s. 123). Przedmiotem analizy były wybory prezydenckie i parlamentarne.

Istotnym było zwrócenie uwagi na ograniczenia w zakresie korzystania z biernego prawa wyborczego.

Celne spostrzeżenia Autora dotyczą m.in. takich kwestii jak: monitorowanie wyborów przez zagranicznych obserwatorów; statusu i kompetencji Narodowej Komisji Wyborczej, w tym Wewnętrznej Komisji Wyborczej oraz Wewnętrznej Komisji ds. Procesu Wyborczego; aktu głosowania; oskarżeń o fałszowanie wyborów, zwłaszcza prezydenckich w 1992 roku; porównania wyborów parlamentarnych z 1992 i 2008 roku; sytuacji po I turze wyborów prezydenckich w 1992 roku w porównaniu z wyborami w 2012 roku.

Słusznie zaakcentowano zjawisko dysproporcjonalności wyników wyborów w wyborach parlamentarnych (w 1992 roku alokacja 130 mandatów z okręgu ogólnokrajowego, a w 2008 i 2012 roku odpowiednio 132 mandatów).

Właściwie zdiagnozowano cechy charakterystyczne systemu wyborczego Republiki Angoli (wybory prezydenckie i parlamentarne), m.in. uwzględnienie w konstrukcji systemu proporcjonalnego w wyborach parlamentarnych różnorodności etniczno-kulturowej mieszkańców Republiki Angoli.

W kontekście wyborów w 1992 roku z dużymi kompetencjami nakreślono tło rywalizacji pomiędzy MPLA a UNITA, a także przebieg kampanii wyborczej (w tym kampanię negatywną i udział ekspertów zagranicznych). Szczególnie istotnym było ukazanie specyfiki wyboru prezydenta (na podstawie Konstytucji z 2010 roku).

W wyniku wyborów ukształtował się system umiarkowanie wielopartyjny z dominacją jednej partii (MPLA). Pod koniec tego rozdziału Autor zadał kilka ważnych pytań dotyczących przyczyn sukcesu MPLA i na nie wyczerpująco odpowiedział.

Konkludując, wybory stały się w Republice Angoli stałym elementem funkcjonowania systemu politycznego tego państwa. Tym niemniej w dalszym ciągu brakuje materiału empirycznego z dłuższej perspektywy czasowej. Analizę czy formułowanie wniosków dotyczących systemu wyborczego można przeprowadzić, po co najmniej trzech postępujących po sobie elekcjach odbywających się na podstawie takich samych lub bardzo podobnych uregulowań prawnych.

Pozytywem, nie tylko w odniesieniu do tego rozdziału, jest ukazanie założeń instytucjonalnych oraz powiązania ich z praktyką polityczną (w przypadku tego rozdziału z praktyką wyborczą).

Rozdział V. pt. „Kompetencje i odpowiedzialność prezydenta w systemie politycznym Republiki Angoli” rozpoczyna się od kwestii ogólnych związanych z usytuowaniem prezydenta w systemach rządu (na podstawie polskiej literatury przedmiotu), a następne fragmenty dotyczą prezydenta jako głowy państwa i zwierzchnika egzekutywy w Angoli (od czasów Republiki Ludowej Angoli do Republiki Angoli - konstytucje z 1975, 1992 i 2010 roku oraz ich implementacja). Syntetycznie ujęto zagadnienia związane z pozycją prezydenta jako zwierzchnika sił zbrojnych i koordynatora polityki wewnętrznej i zagranicznej. Interesujące poznawczo są wątki dotyczące relacji prezydenta z parlamentem, władzą sądowniczą i innymi elementami systemu politycznego. Uwypuklono specyfikę pozycji prezydenta w partii rządzącej (MPLA), która w systemie politycznym Angoli pełni szczególną rolę. Ostatnia część tego rozdziału odnosi się do odpowiedzialności politycznej i konstytucyjnej prezydenta. W rozdziale tym Autor wykazał się umiejętnościami syntetyzującymi.

Rozdział ostatni pt. „Administracja i organy doradcze prezydenta Republiki Angoli” w sposób uporządkowany prezentuje i wyjaśnia relacje pomiędzy prezydentem a takimi instytucjami jak: Kancelaria Prezydenta, Wiceprezydent, Rada Bezpieczeństwa Narodowego, Rada Ministrów, Rady Państwa (ustawowy podział kompetencji w latach 1992-2010).

W Zakończeniu rozprawy, podobnie jak w innych jej częściach, prezentowane są liczne celne konkluzje. Ważnym jest fakt wyczerpujących odpowiedzi na zadane we Wstępie pytania badawcze.

* * *

Autor w swoim poznaniu badawczym zajął się problemami trudnymi i złożonymi jakimi jest rzeczywistość polityczna, a także społeczna i ekonomiczna Angoli ostatnich kilku dekad, zwłaszcza że jest Angolańczykiem. W rozwiązywaniu problemu badawczego wykazał się stosownym dystansem poznawczym. Starał się obiektywnie naświetlić badaną problematykę. Analiza i synteza została przeprowadzona zgodnie z rygorami standardów procesu badawczego.

* * *

Do pozytywów rozprawy należy zaliczyć jej stronę formalną. Podkreślić należy przy tym, że Autor jest obcokrajowcem.

Aparat naukowy stosowany jest poprawnie, przy dużej liczbie przypisów (693), zaś język wykładu jest naukowy (jasność i precyzja). Stosunkowo nieliczne błędy dotyczą interpunkcji i tzw. literówek.

Bibliografia stanowi kolejny pozytyw rozprawy. W jej skład wchodzi trzy części: 1. Opracowania źródeł prawa i dokumenty; 2. Artykuły naukowe; 3. Opracowania i monografie. W I. części dominują opracowania dokumentów Zgromadzenia Narodowego (*Assembleia Nacional*) dotyczące instytucji politycznych Republiki Angoli. Wśród opracowań i monografii zdecydowanie przeważają publikacje w języku portugalskim (wydane w Lizbonie bądź Luandzie). Cennym dopełnieniem są opracowania w języku angielskim i polskim oraz jedna w języku hiszpańskim. Warto zwrócić uwagę na aktualność zgromadzonej literatury przedmiotu. W odniesieniu do publikacji w języku portugalskim Autor zgromadził w zasadzie wszystkie opracowania związane z tytułową problematyką rozprawy, co należy ocenić pozytywnie. Bardzo bogato przedstawiają się źródła internetowe rozprawy (nie uwzględnione w podziale Bibliografii zamieszczonej w Spisie treści).

Za cenne poznawczo dopełnienie analizy problemu należy uznać zastosowanie indeksów dotyczących pomiaru siły prezydenta, siły parlamentu, siły rządu. Wyniki tych pomiarów zostały syntetycznie opisane i zinterpretowane.

Materiał faktograficzno-statystyczny prezentowany jest w formie rysunków (1), tabel (16), wykresów i schematów (4).

* * *

Należy podkreślić, że uwagi i sugestie mają charakter wybitnie poboczny. Części rozprawy dotyczące bezpośrednio Angoli zasługują na wydanie drukiem i w tym też kontekście sformułowane zostały komentarze recenzenta. Warto uwypuklić, że przeważają sugestie nad uwagami.

W kontekście Afryki, a w szczególności Afryki Subsaharyjskiej, sugerowałbym unikanie kategorii „naród” (Autor pisze o „narodzie angolańskim”), gdyż jak dotychczas w żadnym z państw tej części kontynentu nie ukształtował się

J

jeszcze naród (dopiero mamy do czynienia z początkiem tych procesów). Autor w większości przypadków posługuje się właściwszym określeniem – „społeczeństwo” Angoli.

Doceniając kompetencje terminologiczne Autora proponowałbym rozgraniczenie pojęć „system polityczny” i „ustrój polityczny”. Ponadto wobec Buszmenów i Hotentotów stosuje się obecnie inne nazewnictwo (lud San i Khoikhoi), gdyż poprzednie miały zabarwienie pejoratywne.

Proponowałbym w stosunku do enklawy Republiki Angoli stosować upowszechniony polski termin „Kabinda”, a nie obcojęzyczny „Cabinda”.

Szkoda, że Autor omawiając relacje pomiędzy prezydentem a jego administracją i organami doradczymi nie przybliżył praktyki politycznej.

Warto byłoby podać długość trwania ciszy wyborczej czy determinanty poziomu frekwencji wyborczej chociaż nie są to tematy przewodnie rozprawy.

W rozprawie są nieliczne powtórzenia. Błędy dotyczą pisowni wyrazów dużą lub małą literą, np. nazwy organizacji pisane małą literą lub część tych nazw (*Wielki ruch na rzecz wyzwolenia Angoli*).

We Wstępie Autorowi pewnie chodziło o „cezurę”, a nie „cenzurę” w kontekście ram czasowych rozprawy (s. 11).

W opisie bibliograficznym Autor uwzględnia w pisowni liter akcenty (jeden wyjątek to brak ich w publikacji pt. „Historia contemporánea de África”). W rozprawie występują nieliczne „literówki”, np. „Combridge” zamiast „Cambridge” (s. 280). W innych miejscach Autor stosuje poprawną nazwę miejsca wydania publikacji.

Korekty wymaga numeracja podrozdziałów. Należy bowiem zwrócić uwagę, iż przy numeracji rozdziałów cyframi rzymskimi (I, II, III itd.) numeracja każdego z podrozdziałów cyframi arabskimi powinna przybrać postać (1., 2., 3. itd.), a nie dla Rozdziału I. (1.1., 1.2., 1.3. itd.) czy Rozdziału II. (2.1., 2.2., 2.3. itd.).

Sugerowałbym zrezygnowanie ze stosowania gazetowego zwrotu „do chwili obecnej” (23 takie przypadki) czy „dzisiaj” (dwa przypadki).

Poprawy i uzupełnień wymaga Bibliografia. W części pt. „Artykuły naukowe” zdecydowana większość pozycji stanowią monografie, a nie artykuły z czasopism naukowych (jest ich tam zaledwie kilka).

W niektórych tylko przypadkach należałoby dopracować opis bibliograficzny publikacji, np. w pracy S. Augusto zamiast miejscowości jej wydania jest nazwa państwa (South Africa) (s. 280). Z kolei w pracy W. Douglasa zamiast miejscowości jej wydania jest nazwa stanu USA (California) (s. 287).

Zgodnie z obowiązującymi zasadami w Spisie treści nie dokonuje się wewnętrznego podziału Bibliografii (Autor podzielił tam Bibliografię na trzy części: 1. Opracowania źródeł prawa i dokumenty; 2. Artykuły naukowe; 3. Opracowania i monografie). Ponadto najpierw powinny być ujęte Opracowania i monografie, a następnie Artykuły naukowe.

Pozytywem jest zamieszczenie Indeksu skrótów (poprawniej byłoby go nazwać Wykazem skrótów), którego nie ujęto w Spisie treści.

Zgodnie z zasadami języka polskiego w stosunku do liczebników policzalnych stosuje się określenie „liczba”, a nie „ilość”, np. liczba partii politycznych, a nie ilość partii politycznych (s. 81). Ta sama uwaga dotyczy „ilości członków” (s. 89) i „ilości głosów” (s. 138, 171).

Dwa błędy dotyczące skrótów organizacji – jest „SADEC. (*Wspólnota Rozwoju Afryki Południowej*)” zamiast SADC. (*Wspólnota Rozwoju Afryki Południowej*)”² oraz jest „OPC. (*Organizacja Krajów Eksportujących Ropę Naftową*)” zamiast „OPEC (*Organizacja Krajów Eksportujących Ropę Naftową*)” (s. 7). Poza tym Kuba to nie skrót nazwy państwa (jest „Kuby”), ale popularna/potoczna nazwa tego państwa (*Republika Kuby*) (s. 6).

* * *

Rozprawa ma niewątpliwe walory deskrypcyjne, a także eksplanacyjne. Autor w sposób całościowy nakreślił i ocenił usytuowanie prezydenta w systemie politycznym Republiki Angoli w zmieniającej się rzeczywistości tego państwa. Celnie ukazano ewolucję ustrojowo-polityczną Republiki Angoli i dokonano pogłębionej analizy statusu polityczno-prawnego instytucji prezydenta. Dzięki rozprawie otrzymujemy kompleksowy i spójny obraz prezydenta Angoli w relacjach z innymi instytucjami systemu politycznego. Autorowi udało się wskazać elementy

2

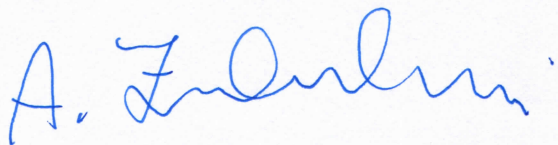
ciągłości i zmiany odnośnie instytucji prezydenta w systemie politycznym Angoli. Istotnym było też ukazanie i wyjaśnienie najważniejszych cech charakterystycznych dla tej instytucji politycznej.

Co istotne, przedmiotem analizy było także angolańskie społeczeństwo, relacje prezydenta z otoczeniem zewnętrznym, relacje z organami państwowymi i specyfika systemu rządów. Poprawnie zbadano też style sprawowania władzy prezydenckiej oraz rolę prezydenta w kształtowaniu polityki wewnętrznej, zagranicznej i bezpieczeństwa państwa.

Autor wykazała się znajomością literatury przedmiotu. Posiada On wiedzę z zakresu politologii, a także prawa konstytucyjnego. Poziom merytoryczny rozprawy jest zadawalający. Ta sama opinia dotyczy jej strony formalnej

* * *

Stwierdzam, że rozprawa doktorska magistra Miguela Naueye, pt. „Prezydent w systemie politycznym Republiki Angoli w latach 1992 – 2010” spełnia wymogi ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o tytule naukowym i stopniach naukowych oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003 r., Nr 65, poz.595 i z 2005 r., Nr 164, poz.1365) i może być dopuszczona do dalszego procedowania w tym zakresie.

² W treści rozprawy jest stosowany poprawny skrót tej organizacji (s. 130), a w innych natomiast nieoprawny (s. 151). W jednym przypadku podana jest nieprawidłowa jej nazwa „Wspólnotę Rozwoju Gospodarczego Afryki Południowej” (s. 143).